

1. Hogyan sikerült megszilárdítania hatalmát I. Szent Lászlónak?
2. Mely területeket sikerült meghódítani I. Szent Lászlónak?
3. Hogy alakultak ki a kóborlók?
4. Mit jelent a perszonálunió? Írj egy példát a fogalomhoz!
5. Kik adták ki a királyi okleveleket?
6. Mely országokkal épített ki jó kapcsolatokat III. Béla?
7. Mit jelent a regáléjövdelem?
8. Milyen nehézségekkel kellett megbirkóznia II. Andrásnak? Milyen megoldásokat talált a problémák kezelésére?
9. Kik azok a szerviensek?
10. ki hozta meg a tatár veszedelem hírért?

A feladatok elvégzésének határideje: 2021.03.12 12:00, a határidőt legyetek kedvesek betartani! Pótlásra lehetőség nincs! Az elmaradt feladatok következménye, kivétel nélkül az elégtelen érdemjegy.

15- Hét Társadalomismeret- A MAGYAR ÁLLAM MEGSZILÁRDULÁSA AZ ÁRPÁD-KORBAN

SZENT LÁSZLÓ HADJÁRATAI

SZENT LÁSZLÓ

Az évtizedes trónviszályokon a lovagi erényekről híres I. (Szent) László (1077–1095) lett úrrá, aki megszilárdította az ország belső rendjét és külső helyzetét. Úgyesen használta ki az ország érdekében a pápaság és a Német-római Császárság küzdelmét (invesztitúraharc). Fontos sikere, hogy a pápa hozzájárult István király, Imre herceg és Gellért püspök szentté avatásához (1083). Ez növelte a királyi család tekintélyét belföldön és külföldön egyaránt. László a megszilárduló ország erejére támaszkodva – a rokoni szálakat kihasználva – meghódította a Balkán északnyugati részén elterülő Horvátországot (1091). Zágráb központtal új püspökséget alapított. A vitéz uralkodó sikeresen verte vissza a keletről betörő nomád úzokat (őket a krónikák kunnak nevezik). Személyes bátorsága rendkívül népszerűvé tett e, alakja számos mondában, legendában a mai napig tovább él. A XI. század végére az egykori nemzetségi vezetők és a bevándorolt lovagok leszármazottaiból

kialakult a világi nagybirtokos réteg. A trónharcok során a hatalmas királyi birtokok rovására növelték földjeiket. A társadalom középrétegét a saját földbirtokkal rendelkező szabadok alkották, akik földjeiket szolgálkival műveltették meg. Valamennyi földbirtokos arra törekedett, hogy a birtokán élőket függőségbe vonja. Így a szabadok tömegei – akiknek nem volt földjük vagy elvesztették azt – lesüllyedtek, szolgáltatásokra kényszerültek (munka és termény). Belőlük alakult ki az új alávetett réteg, melyet a főleg terményszolgáltatásra kötelezett szabadok és a szolgálkival alkottak. Ezek a földesúrtól használatra kapott földön gazdálkodtak. Az átalakulás hosszú folyamat volt. A szabadok egy része, hogy elkerülje az alávetést, az ország peremterületeire vándorolt (kóborlók), ahol még nem alakult ki a magánföldesúri hatalom. László az ország alapvető problémáit törvényekkel is igyekezett megoldani, melyeket a királyi tanáccsal együtt - működve adott ki. Törvényei kiemelten védték a magántulajdont. Erre azért volt szükség, mert az új rend előtt a peremvidékekre menekülő népesség, a kóborlók megélhetésük érdekében lopni kényszerültek. László keményen fellépett ellenük. Törvényei szerint, ha a szabad ember egy tyúk értékénél többet lopott, tetteért halállal lakolt. Ugyanakkor előírta a kóborlók befogását és letelepítését. Az uralkodó törvényeiben erősítette az egyházat (pl. ismét rendelkezett a tizedről) és fellépett a pogány szokások ellen. Ez az ősi hitvilág – nyilván egyre gyengülő – jelenlétére utal.

KÖNYVES KÁLMÁN

László halálát követően unokaöccse, Könyves Kálmán szerezte meg a trónt (1095–1116). A papnak nevelt uralkodó nemcsak műveltségével, de hódításokkal is gyarapította országát. Kálmán délnyugaton folytatta a terjeszkedést: megkezdte a dalmát városok (Trau, Zára, Spalato) hódoltatását. 1102-ben horvát királlyá koronázták, ezzel létrejött a magyar–horvát perszonálunió, amely 1918-ig fennállt. (A perszonálunió olyan szövetség két állam között, amelyben azonos az uralkodó személye, de mindkét állam nagy belső önállósággal rendelkezik.) Kálmán is törvényekkel kívánta elősegíteni a belső rend

megszilárdulását. Rendelkezéseiben – Lászlóhoz hasonlóan – a magántulajdon védelmét állította a középpontba. A viszonyok javulását jelzi, hogy Kálmán enyhített László törvényeinek szigorán. Már „csak” egy négylábú állat értékénél nagyobb vagyon ellopásáért szabtak ki halálos ítéletet. A lesüllyedő szabadok szökése, kóborlása továbbra is gondot okozott. A megoldást – Lászlóhoz hasonlóan – az erőszakos letelepítésben látta. Az uralkodó igyekezett a trónviszályok következtében megcsappant királyi birtokállományt pótolni. Elrendelte, hogy a fiúágon kihaló nemzetségek birtokai visszaszálljanak a királyra (háramlási jog).

III. BÉLA – A KIRÁLYI HATALOM MEGSZILÁRDÍTÁSA

Kálmán után zűrzavaros évtizedek következtek. A helyzeten III. Béla (1172–1196) lett úrrá. Béla trónra lépése előtt évekig Bizáncban élt, sőt egy ideig a császári trón örökösének számított. Bizáncban megszerzett kormányzati tudását a Magyar Királyság érdekében kamatoztatta. III. Béla megújította az államigazgatást. A királyi oklevelek kiadását korábban a királyi kápolna végezte, amelynek feje, a kápolnaispán az esztergomi érsek alá tartozott. Béla uralkodása elejét az esztergomi érsek ellenállása nehezítette meg. Ennek tanulságát levonva hozta létre a királyi kancelláriát, amelyet a kápolnaispán helyett immár királyhű klerikusok (egyháziak) irányítottak. III. Béla elrendelte, hogy a király személye előtt megtárgyalt ügyeket foglalják írásba (1181). Ezután ugrásszerűen megnőtt a kiadott oklevelek száma (peres ügyek, birtokadományok). III. Béla jó kapcsolatot épített ki Angliával és Franciaországgal. Diákokat küldött Párizs egyetemére; közülük volt, aki kancellár lett. Közben a hanyatló Bizánci Birodalom helyét elfoglalva kiterjesztett e Magyarország befolyását a Balkánon. Ezt kifejezve uralkodói jelvényként kezdte használni a kettős keresztet, amely korábban a bizánci császár felségjelvénye volt. Legnagyobb külpolitikai sikerét akkor aratta, amikor 1192-ben szentté avattatta I. Lászlót: az első magyar uralkodóház ekként a „szent királyok nemzetsége” lett.

MAGYARORSZÁG NÉPE A XII. SZÁZADBAN

A XII. században előretört a földművelés. (Egyelőre a legelőváltó rendszer.) A népesség gyorsan gyarapodott (közeledett a kétmillióhoz). A városok is sokat fejlődtek, különösen Székesfehérvár és Esztergom. A társadalmi és gazdasági fejlődést elősegítették a nyugatról érkező bevándorlók, a hospesek (vendégek). A XII. század közepén települtek be német földről az első nagyobb szász közösségek a Szepességbe és Erdélybe. A királyi birtokállomány csökkenése és a gazdaság fejlődése következtében a királyi birtokok jövedelmével szemben nőtt a királyi felségjog alapján szedett, ún. regáléjövedelmek aránya. A regálék közül a legjelentősebb a pénzváltásból származó jövedelem, a kamara haszna volt. A régi érméket évente új pénzre cserélték, s ezért beváltási illetéket kellett fizetni. (Az illeték esetenként 50% is lehetett, tehát az új érmékért az uralkodó ennyi felárat követelt.) A gazdaság, a kereskedelem fejlődése növelte a vámokból származó jövedelmet.

II. ANDRÁS – AZ ARANYBULLA

II. András (1205–1235) trónharcok után szerezte meg a hatalmat. Mértéktelen birtokadományozásai, melyet „új intézkedéseknek” nevezett, a királyi földbirtokok jelentős csökkenéséhez vezettek. András

immár nemcsak udvarbirtokokat, hanem királyi várakat, várbirtokokat is adományozott. Ezáltal válságba került a Szent István óta kialakult rendszer, melyben a királyi hatalom a királyi földbirtokon (a várispánságokon) nyugodott. Kettős probléma jelentkezett: hogyan teremtsék elő a királyi udvar fenntartásához és az uralkodó hadjárataihoz szükséges anyagi javakat, illetve hogyan érvényesüljön a királyi akarat az ország irányításában. A hadakozásban a király a nagybirtokosok kialakuló magánhadseregeire volt utalva. Szolgálatukat természetesen újabb birtokadományokkal és tisztségekkel jutalmazta. A legfontosabb tisztségeket viselő nagybirtokosokat ekkortól bárónak nevezték. A pénzügyi nehézségeket az uralkodó a regálékból származó bevételek emelésével kívánta megoldani. A királyi jövedelmek kezelését új méltóságra, a tárnokmesterre bízta. A regálék azonban az ország gazdasági fejlődése ellenére sem tudták pótolni a birtokok eladományozása miatt kieső jövedelmeket. Emiatt a király az évenkénti pénzváltás során a pénzrontáshoz folyamodott, vagyis az új pénz az előző évinél kevesebb nemesfémeket tartalmazott. A király nagy birtokadományai veszélyeztették a kisebb birtokosok szabadságait. A királyi várakat (várispánságokat) megszerző bárók ugyanis arra törekedtek, hogy az addig csupán a királynak alárendelt katonáskodó réteget, a szervienseket (királyi

szolgálók) a saját szolgálatukba kényszerítsék. A magánföldesúri hatalom alá kerülés a várjobbágyokat még jobban veszélyeztette. Az adományozásból kimaradt elégedetlen bárók a szerviensek és a várjobbágyok tömegeire támaszkodva 1222-ben a székesfehérvári „törvénytörő napon” az érdekeiket biztosító oklevél (bulla) kiadására kényszerítették a királyt. Ezt aranypecsétjéről Aranybullának nevezték. Az Aranybulla megtiltotta egész vármegyék adományozását, a méltóságok halmozását, az idegenek birtokszerzését és hivatalviselését. A bulla 31. cikkelye (ellenállási záradék) feljogosította a bárókat és a főpapokat az ellenállásra, amennyiben a király megszegi az

oklevélben foglaltakat. A legtöbb cikkely a mozgalom fő erejét adó szervienseknek kedvezett. Főbb kedvezményeik: adómentességük megerősítése, bírói ítélet nélkül nem foghatók el, engedélyük nélkül még a király sem szállhat meg birtokaikon, a végrendelkezés szabadsága, kizárólag az ország védelmében kötelesek hadba vonulni, a határokon kívül csak a király költségén katonáskodnak.

IV. BÉLA POLITIKÁJA A TATÁRJÁRÁS ELŐTT

II. András halála után az apja politikáját élesen bíráló IV. Béla (1235–1270) lépett trónra. Arra törekedett, hogy visszaállítsa a királyi hatalom III. Béla-kori tekintélyét, ezért visszavette az eladományozott királyi birtokokat: nemcsak a báróktól, hanem a szerviensektől, sőt a várjobbágyoktól is. Így a vezető réteg mindegyik csoportjával szembekerült. Ebben a helyzetben hozta meg Julianus barát a tatár veszedelem hírére. Ugyanakkor a tatárok elől menekülő kunok bebocsátást nyertek az országba. IV. Béla így több ezer harcost nyert, akik csak neki tartoztak hűséggel, ám nem számolt a nomád kunok és a letelepült magyarok között kialakuló viszályokkal.

